

EGY FOLYÓIRAT A TÁRSADALMI HALADÁS SZOLGÁLATÁBAN:
„ÚJ KORSZAK” (1906–1919)

„Egész nevelési múltunk feltárásának igényével csakis akkor léphetünk fel, ha előkeresünk az 1945 előtt tudatosan elmellőzött és félretett dokumentumokat, írásokat . . . csakis akkor kapunk teljes képet a dualizmus korának közoktatásügyéről, ha a hivatalos kulturális politikával szembenálló tömegek hangján megszólaló politikusoknak, szakembereknek, pedagógusoknak és egyéb értelmiségieknek, gyakran egyszerű munkásoknak a véleményét ismertetjük” – írta *Felkai* László „A dualizmus közoktatásügyének bírálata a haladó sajtóban” című gyűjtemény bevezető tanulmányban.¹

A Magyar Tanítók Szabad Egyesülete 1906-ban alakult. „Megszervezésében – olvassuk *Köte* Sándor dualizmus-monográfiájában² – a szociáldemokraták és a polgári radikálisok egyaránt jelentős szerepet játszottak, és tevékenységének, vonalvezetésének kialakítására is befolyást gyakoroltak. Az egyesület szervezésében és politikájának terjesztésében jelentős munkát végzett *Új Korszak* című hetilapja.”

Ezt a lapot kívánjuk bemutatni tanulmányunkban.

1906 – 1914

Az 1900-as évek elején – az imperializmus korában – három fő erő formálta a társadalmak fejlődését. A *monopolkapitalizmus*, melynek lényegéből fakad a piacok újrafelosztásáért folyó versengés. Ennek során ellentétük alakultak ki a régi és – a kapitalizmus egyenlőtlen fejlődése következtében létrejött – új imperialista hatalmak között. A konfliktusok nagy imperialista szövetségi rendszerek kialakulásához és háborús válságokhoz vezettek.

A másik fontos, világot alakító tényező a *munkásmozgalom*, melynek erői az idők folyamán jelentősen gyarapodtak. Az 1889-ben létrejött II. Internacionálé feladatát, a marxizmus terjesztését, a munkásosztály felkészítését a szocialista forradalomra lényegében jól látta el. A századforduló után azonban a munkásmozgalomban mind jobban eluralkodott opportunizmus, melynek társadalmi bázisa a fejlett tőkésországokban kialakult munkásarisztokrácia és a munkásosztály soraiba került, tönkrement kispolgárság volt. Szószólóik a revizionisták, a szocializmus „békés belenövés” útján történő győzelmét kezdték hirdetni.

¹ A dualizmus közoktatásügyének bírálata a haladó sajtóban. Szerkesztette, a bevezetést és a jegyzeteket írta *Felkai* László. Bp. 1959. 7.

² *Köte* Sándor: Közoktatás és pedagógia az abszolutizmus és a dualizmus korában. Bp. 1975. 161.

A harmadik történelemformáló erő – mely az 1905-ös oroszországi polgári demokratikus forradalom kitörésével indult erőteljes fejlődésnek – a *nemzeti felszabadító mozgalom* volt. Indiában, Indonéziában érlelődő események, az 1908-as török és perzsa polgári forradalom, az 1911–12-es kínai polgári forradalom jelzi az elnyomott gyarmati, félgyarmati népek ébredését.

Az Osztrák–Magyar Monarchia helyzetét is döntően a három vázolt erő befolyásolta. Ebben az időben a monarchia nemzetközi helyzete erősen romlott. Az Oroszországban érlelődő forradalmi átalakulás hatalmas támaszt ígért a demokrácia és a szocializmus gyenge hazai erőinek.

A nemzeti felszabadító mozgalmak összefonódtak a több nemzetiségű államot szétfejtő imperialista hatalmi ellentétekkel, melyek a *dualizmus válságához vezettek*, melyek az 1905–1906-os évek kiélezett eseményei után rejtettebbé váltak, de nem szűntek meg. A nemzeti küzdelem és osztályharc során megmutatkozott az egyes osztályok, pártok valóságos célja, értéke. A korábban szinte áttekinthetetlen osztályellentétek egyértelműbbé, világosabbá váltak. Közelebb került egymáshoz a magyar uralkodó osztály két irányzata, de megerősödtek a demokratikus erők is.

A társadalmi haladás érdekében megoldandó feladat volt a szocialista és a demokratikus erők osztályalapon történő szervezése, a Habsurg-uralom felszámolása, demokratikus köztársaság létrehozása. Halaszthatatlan szükségyszerűség volt az országban élő nemzetiségek egyenjogúságának megadása, a földreform s az egyház politikai hatalmának felszámolása.

A közoktatás területén a dolgozó osztályok igényeként jelentkezett az ingyenes népoktatás bevezetése, a felekezeti iskolák államosítása, a tanonképzés rendezése, a vagyontalan tankötelezett gyermekek ingyenes tanszerellátása s a tanítók anyagi és erkölcsi megbecsülése.

E célok elérését sürgette cikkeiben az 1906-ban megjelent *Új Korszak*, a *baloldali tanítók harcoss lapja*.

Ezzel a folyóiratcímmel már korábban is találkozhatunk. 1865–1867 között a kor jeles művelődéspolitikusa, *Schwarz Gyula* szerkesztésében jelent meg hetilap e címmel, szolgálni kívánva „nemzeti életünk mindazon érdekeit, melyek ha nem is politikaiak, mégis közművelődésünkkel szoros kapcsolatban vannak”. – 1891-ből pedig az „*Új Korszak*. Ifjú kereskedők lapja” című folyóiratot ismeri a bibliográfia.

A lap szerkesztői a szociáldemokrata *Somogyi Béla* és a polgári radikális *Zigány Zoltán* voltak. Az *Új Korszak* hetilapként jelent meg minden csütörtökön. Fejlécén ez olvasható: Népoktatásügyi Politikai Hetilap. Ugyanebben az évben alakult meg a lap köré csoportosult tanítókból a *Magyar Tanítók Szabad Egyesülete*.³

A lap mindegyik rovatára a *politikai jelleg* a jellemző. A szemlerovatban például az iparostanonc oktatásról, a szülőkhöz szólóban – ritkán ugyan, de munkások kérdéseire is válaszolva – gyermekneveléssel foglalkozó írások találhatók.

Az *Új Korszak* tudósít arról a harcról is, mely a parlamentben folyik a közoktatás fejlesztése érdekében. Ezen túlmenően odaadással és hozzáértően képviseli a *tanítók rég-*

³ A Magyar Tanítók Szabad Egyesületéről bővebben I. A szocialista tanítómozgalom Magyarországon. 1900–1920. Szerk. *Kelen Jolán*. Bp. 1958.

óta jogos követeléseir. Az első évfolyamban például a „Tülekedés”, a „Mit várhat a tanítóság?” és a „Mit kívánnak az állami tanítók” című cikkek sürgetik a fizetési minimum megadását s azt, hogy az állami tanító állami tisztviselő lehessen. Igénylik továbbá, hogy kapja meg a politikai függetlenséget és hogy a tanítói oklevél feltétele az érettségi bizonyítvány legyen.

A tanító sorsát megrázó erővel ecseteli az alábbi mottó: „A bankárt kifizetik bárósággal, a vállalkozót pénzzel és érdemrenddel, a tanítót frázissal.” Naivitásukat, meg nem engedhető jóhiszeműségüket így jellemzi a lap: „Ki az, akit mindig becsapnak? A tanító! És ki az, aki még mindig hisz? A tanító!” Hitvallásukat a tanító szerepéről szenvedélyes, de őszinte pártosszal vallják: „A tanító jövője, ő lesz a legnagyobb a nép közt.”

A rendszer kultúrpolitikáját illetően a „*Gondolatok a trónbeszédéről*” című cikk világosítja fel az olvasókat. Így szól: „Aki kíváncsi arra, hogy mi az új rendszer kultúrpolitikája, olvassa el a trónbeszédet, amiben a következőket találja: feladatunkat képezi kultúránknak fejlesztése, vallásügyi téren a katolikus autonómia ügyének előbbre vitele, az alsópap-ság jövedelmének kiegészítése, s az 1848. évi XX. tc. végrehajtása iránt elvállalt kötele-ségek teljesítése. Ennyi az egész kultúrprogram. Se több, se kevesebb.” S mindez 1906-ban. Az uralkodó osztály tehát nem hogy a kor követelményeinek teljesítését nem vállalja, de azt fel sem ismeri, sőt még a tanítók követelésének teljesítésétől is messze áll.

Az 1907. évi számok fejlécén új figyelemre méltó szavak állnak: „Magyarországi Tanítók Szabad Egyesületének Hivatalos Lapja”. Felelős szerkesztő *Zigány Zoltán*. Ez azt jelenti, hogy most már nem egyszerűen a lap köré tömörülnek, hanem az *Új Korszak* válik a tanítók szervezetének szócsövévé. Az utolsó szám szerkesztőségi cikke egyben a lap ez évi tevékenységének beszüntetését is jelzi. Címe: „Búcsúzás – Vizontlátás”. Búcsúznak, mert úgy ítélik meg, hogy hatásos munkásságot már nem tudnak kifejteni. Amíg a Magyarországi Tanítók Szabad Egyesülete akcióba nem léphet, amíg az egyesületi alapsza-bályokat a VKM jóvá nem hagyja, s az egyesület nem kezdheti el tevékenységét – írják –, addig a lap működését is fel kell függeszteni, szolidaritást vállalva az „egyesülettel”.

A kényszerpihenő, amelyet a szerkesztők önként vállaltak magukra, hosszú ideig tartott. Az önkéntes száműzetés módszere nem helyeselhető és nem is volt célravezető. Amikor az *Új Korszak* 1910-ben ismét megjelent, azt látjuk, hogy továbbra is a Magyar Tanítók Szabad Egyesülete hivatalos orgánuma. A „Vizontlátás” című szerkesztőségi cikk is sugallja a folytonosságot. A vezetők pedig kinyilvánítják, hogy a *korábbi harcok baloldali beállítottság nem változott*. E szándék valóban igazolható.

A lap következő számaiban ugyanis erőteljesebbé válik a *közoktatás államosításának követelése* mint a „modern népkultúra legbiztosabb alapja”. Ezzel kapcsolják össze a modern természettudományos tanítás érvényre jutását és a klerikális reakció nyomasztó hatásának, befolyásának csökkentését. Ezt olvashatjuk: „A pap idegen országnak, a túlvilágnak nevel híveket, és ebben az országban nyeri el bőséges jutalmát. A tanító ennek az országnak nevel polgárokat és a túlvilágig várhat jutalmára.”

Az *Új Korszak* 1910. október 28-i számától új „mottót” figyelhetünk meg. A fejlécen ez áll: „Követeljük a közoktatás államosítását, minden felekezeti tendenciának az iskolából való kizárását, a tanítók és tanárok gazdasági helyzetének gyökeres javítását és min-dennek előfeltételét, az általános, egyenlő és titkos választójogot!”

A legfontosabb azonban, hogy ebben az évben valóban marxista sorozat indul – öt részben –, melynek írója *Varga Jenő* a Tanácsköztársaság későbbi termelési népbiztosa. Már a cikk címe is sokatmondó: „*A történelmi materializmus*”. Az írás a kommunista kiáltvány egy mondatával kezdődik, mely szerint az „emberiség története, osztályharcok története”. A társadalmi osztályok fogalmának magyarázatát, logikus okfejtésben, a magyarországi társadalmi formák fejlődésének bemutatásán keresztül végzi el, majd két lényeges megállapítást fogalmaz meg.

Előszőr: „hogyan az osztályok alatt az emberek olyan sokaságát kell érteni, kik állandó közös érdekkel bírnak, melyek egy vagy több más embersokaság állandó közös érdekeivel ellentétben állnak”. Másodsor: „hogyan az osztály és osztályharc egymástól elválaszthatatlan, s mihelyt valamely népnél a foglalkozások elkülönülése – vagyis a társadalmi munkamegosztás – beáll, támadnak osztályok és osztályharcok s ezzel megkezdődik az illető nép történelme”.

E társadalom-magyarázattal a szerző olyan eszmei fegyvert adott olvasói kezébe, mely elősegítette a küzdelmet a kizsákmányolás, a népbütítés, az elnyomás ellen.

*

A lap 1910. november 29-i száma rendkívüli kiadásként jelent meg. Közlik, hogy a Magyar Tanítók Szabad Egyesületét felfüggesztették, mert hivatalos lapja, az Új Korszak október 14-i számában olyan programot vázolt, ami a kormány szerint a fennálló törvényes rend elleni izgatásnak minősül.

Mit tartalmaz az inkriminált szám? Mit akar a Magyar Tanítók Szabad Egyesülete? Izgatásnak minősíthető-e az a program, melyet a lap valóban leköszölt?

A Magyar Tanítók Szabad Egyesülete azt akarja, hogy az egész nép felszabaduljon a szellemi kiskorúságból és rabságból. Ezért javasolják:

- „hogyan a közoktatás állami és ingyenes legyen,
- hogyan a tanítók erkölcsi és anyagi érdekeit, valamint a gyermekvédelem ügyét előmozdítsák,
- hogyan legyen közoktatásügyi lap és a felnőttoktatást továbbképző tanfolyamokon tanítsák,
- hogyan legyen nyolcosztályú népiskola, gyakorlati képzésű polgári iskola, egységes középiskola és tanítóképző,
- hogyan valósuljon meg a munkatanítás és kapjanak nagyobb szerepet a természet- és a társadalomtudományok,
- hogyan lássák el a tanulókat iskolaszerekkel, ruházattal, s a napköziben étellemmel,
- hogyan nyissanak ifjúsági és népkönyvtárat.”

Véleményünk szerint e valóban haladó – humánus és szociális –, a kor követelményei szerint is korszerű, intenzív népfelvilágosító javaslat nem meríthette ki a fennálló törvényes rend elleni izgatás kritériumát. Már csak azért sem, mert az ismert program a társadalmi rend keretein belül maradván kívánta előmozdítani a közoktatás ügyét. Ez nem szolgáltatott igazi okot a felfüggesztésre. Inkább csak figyelemelterelő manőver volt egy valóban robbanást szolgáltató anyagról és ez *Varga Jenő idézett sorozata*, melynek első részét e számban megtalálhatjuk. Ez jelentette az igazi veszélyt a rendszer számára. Csiszolt uralkodói gyakorlatuk azonban inkább egy nehezen igazolható okot jelölt meg,

mintsem hogy maga hívja fel a figyelmet erre a valóban forradalmi gondolatokat tartalmazó írásra.

Az 1910-es évfolyam lehetőségei határán belül tovább harcol a haladás ügyéért. Számaiban rendkívül *erőteljes a vallás- és egyházellenesség*, melyet az alábbi cikkcímek ékesszólóan bizonyítanak: „Papi csizma alatt”, „Az esperes úr sárba taposta a tanítókat”, „A papok erkölcei” stb. A papságról ilyen leleplező írások még sohasem láttak napvilágot magyar sajtóban.

A betiltás miatti utolsó példányszámban – mely a feloszlató határozat elleni december 15-i tiltakozó gyűlésre készült – megjelenik *Ady* Endrének erre az alkalomra írt verse. „*A magyar tanítókhoz*” című költemény utolsó versszakában felemelően fogalmazza meg a pedagógus szerepéről kialakult gondolatait.

„S ha itt van már a szent, a várt Szélvész
Köszöntjük ezt a zárka-nyitót.
Lelkünknek fényét ezer éve orzák,
Kapja meg végtén szegény Magyarország
A szabadító magyar tanítót.”

A lap 1911-i évfolyama elsősorban a tanítók szomorú helyzete, a klerikális reakció, a vallásoktatás ellen harcolt, hirdetve, hogy *van már „szervezett öntudatos munkásság” és „progresszív polgári osztály”*, akinek érdekében áll a jó népoktatás és akik ennél fogva felkarolják a tanítók ügyét.

Az a felismerés, hogy a proletariátus és a burzsoázia bizonyos érdekei meghatározott ideig egybeeshetnek, helyes. Nyilvánvaló azonban, hogy mindkét osztály más szándékkal és céllal, különböző ideig és – döntően – más mélységig volt hajlandó együtt harcolni e kérdésben is. Az, hogy a lap vezetői ismerték-e ezt az összefüggést, nem derül ki. Nem lehet tudni, biztosan látták-e a két, alapvető érdekeiben ellentétes osztály együttműködésének korlátait. A küzdelem korai szakaszában azonban segített a munkásosztálynak, a burzsoáziának és a tanítóknak is a közös fellépés.

*

Véleményünk szerint – más megítéléssel ellentétben – 1912-től a lap harcos, demokratikus szellemében megtorpanás, sőt visszaesés következett be. Ennek még az sem mond ellent, hogy néhány számban forradalminak ható gondolatokat találunk. A kor követelményeitől való elszakadás azonban és az út, amelyen keresztül céljait megvalósíthatónak vélték, nem vezethettek igazán gyökeres változásokhoz. Az általános választójog elérését állítva harcuk központjába, minden problémát ezzel a „csodaszerrerrel” kívántak megoldani. S tették ezt akkor, amikor az 1912-es bázeli kongresszus helyes helyzetmegítélése alapján a társadalmi kérdések közül már régen mások voltak fontosak. Ezért az előbb említett törekvésükkel akarva akaratlan lefegyverezték a munkásosztályt, a haladó tömegeket.

Ebben az időben a szerkesztők között új név jelenik meg, *Ember* Jenő. A cikkek többsége és a mottó félrevezető semmitmondásaival erőtlenné teszi a lapot. Így fogalmaztak a lap 1912-i számaiban: „legnagyobb logikátlanság kereszténynek és az általános választójog ellenségének lenni”.

A cikkek közül az 1912. január 12-i számban közölt és *Venyigéssy* István fordításában megjelent „Mit akar a szociáldemokrácia?” címűt említjük először. Ebben például kifejtik, hogy az iskolarendszer a szocializmus céljai és feladatai szempontjából teljesen hasznavethetetlen. Az kellene – írják –, hogy a társadalom önmagát kormányozza, a társadalmi munkafolyamat komplikált szervezetét a nagy nyilvánosság is ellenőrizze és vezesse. A szociáldemokrácia azt akarja, hogy „mindazok a szociális és politikai feladatok, amelyek egy szocialisztikus tervezeten alapuló munkaközösségnek egészséges talajából fakadnak, teljes megértéssel oldassanak meg”.

Az ilyen és hasonló nyilvánvalóan zavaros elméletek hangoztatása illuzorikussá tett mindenfajta radikális változtatást a társadalom szerkezetében. Ezt néhány más rovat címe – és tartalma – is igazolja. Pl. a „Ferenc József nevelőintézet botránya”, a „Tanítók szanatóriuma”, „Úri leány tanítónők”, „Papok tükre”, „Milyenek az igazgatók” stb.

Más cikkekben bár sűrűsödnek a gazdasági követelésekkel kapcsolatos írások – s ezek jogosak, aktuálisak –, de a politikai osztályharcról való lemondás kizárja a szociális problémák megoldását is.

A lap forradalmi hangja még egyszer a „*vérvörös csütörtök*” *kapcsán* válik hallhatóvá néhány számban. „Baja van itt minden dolgos, munkás és hasznos embernek, a henyék és latrok paradicsoma ez az ország” – írják az 1912. június 28-i Új Korszakban. Hiábavaló azonban a forradalmi hang. *Az általános választójogért való küzdelem kizárólagossága zsákutcahoz vezet.* Ezt is az Új Korszakban írják: a parlament egyetlen évi munkája ezerszer több lelket menthet meg az életnek, mint amennyi a nagyszerű, de véres májusi napokban elpusztult. E felfogásban egyértelműen a magalkuvó magyar szociáldemokrácia hatása jelentkezik.

Az 1913. évből kissé részletesebb ismertetést *Somogyi* Béla cikke kíván, mely értelmezi az 1868. évi XXXVIII. tc. főbb gondolatait s egyben jelzi azt is, hogy jogilag hol tart a magyar közoktatásügy. Ezt írja:

1. Az iskolafenntartás joga és kötelessége az 1868. tc. szerint az államé, a községé, a felekezeté, a társulatoké és a magánosoké.

Ma ez a jog és kötelesség kizárólag az államé kell hogy legyen.

2. Az 1868. tc. szerint a hitoktatás kötelező az iskolákban.

Ma a hittant meg kell szüntetni az iskolákban és az egyházak körébe kell utalni.

3. Az 1868. tc. elfogadta az iskolakötelezettséget.

Ma az iskolaköteles gyermekeknek tilos legyen a bérmunka, korlátozzák a serdülők munkaidejét és teremtsék meg a szociális segélyezésük lehetőségét.

A szerző jogos követelményként várja el az 1868-as népoktatásról szóló törvény maradéktalan végrehajtását, illetve a mai igényeknek megfelelő továbbfejlesztését. Az igények szerénységét és a magyar állapotokat jelzi, hogy mindez még 1913-ban – majd fél évszázaddal a hivatkozási alapul szolgáló törvény után is megoldatlan feladatként jelentkezik. Ez azt mutatja, hogy az imperializmus korában még a polgári demokratikus forradalom teendőit se sikerült végrehajtani következetesen. S ugyancsak a helyzet tragikus voltára utal, hogy két év alatt egyetlen kis cikk jelenik meg, amely a háborúval fenyegető vészterhes napokról ír. Címe: Tisza elfogadtatta a véderőről szóló javaslatot.⁴

*

⁴ Tisza István a korabeli magyar kormány miniszterelnöke.

A lap 1906–1914-es évfolyamainak megítélését illetően tehát két jól érzékelhető és egymástól lényegesen eltérő tendenciát különböztethetünk meg. 1906-tól 1910-ig egyértelműen pozitív a fejlődés minden olyan kérdésben, melynek az adott kor legfontosabb társadalmi-pedagógiai feladatait jelentették. Jellemző a klerikális reakció elleni határozott fellépés és a tanítók nagyobb megbecsülésének erőteljes követelése. A mottó kifejezi a lap fő gondolatát, a legfontosabb eszmei mondanivalót, mely tömörségében harcra mozgósító jelszóként is funkcionál.

A lap mint *Népoktatásügyi Politikai Hetilap* pontos profilú, egyértelmű tartalmú és jól körülhatárolt feladatok érdekében tevékenykedik. Rovatai és cikkei egyértelműen jelzik, hogy valóban igazi politikai és oktatásügyi kérdésekkel foglalkozik. Programjának gazdagságát bizonyítja, hogy egyes követeléseit csak a Tanácsköztársaság valósíthatta meg.

Fontos vonás az is, hogy a lap a tanítók szervezetének a kiadványa. Minőségi változást jelez *Varga Jenő* cikksorozata az osztályokról és osztályharcról. Ebben az időben csak elvétve tapasztalható, hogy a fő profiltól eltérő, színvonalatlan, a lap akkori arculatához nem illő, a haladást nem kellően szolgáló cikkek kerültek közlésre.

Az 1910-től 1914-ig terjedő időszakban – lassan, de egyre jellemzőbb módon – visszaesés tapasztalható. Ekkor a baloldali, illetve marxista tartalmú cikkek azok, melyeket ritkábban lehet olvasni. Veszít a lap úttörő, kezdeményező szerepéből is.

Az 1910-es számoktól kezdődően – október 28. – jelenik meg új igényként az általános választójogért való küzdelem.

Ebben egyértelműen a szociáldemokrácia hatása jelentkezik. A követelés még aktuális. A problémát az okozta, hogy egyrészt ezt állították küzdelmük középpontjába, másrészt akkor is ezért harcoltak, amikor már rég nem ez lett volna a feladat.

Áttekintve a fejezetben tárgyalt időszakot, megállapíthatjuk, hogy az Új Korszak soha nem szakadt el teljesen kora társadalmi kérdéseitől. Az *ellentmondásos magyar valóság tette ellentmondásossá a lap tevékenységét* is. Amikor a tömegek érdekeit képviselő Szociáldemokrata Párt eltérve a baloldali nemzetközi munkásmozgalom irányvonalától, lemondott a haladás, a társadalom ügye iránti következetes politikáról, akkor ez minden korabeli kiadványra rányomta bélyegét.

1914 – 1918

A lap a háború miatt csak 1914-ben és 1918-ban jelenik meg. A két évfolyam élesen elválasztható egymástól.

Az 1914. évi számokban sehol nem találkozni a Magyarországon is egyidőben érlelődő polgári demokratikus és szocialista forradalmi folyamat felismerésének nyomaival, a teendő hazai tolmácsolásával. Pedagógiai kérdésekről szó sincs, a politikai feladatokat illetően pedig *megalkuvás* a jellemző. Nem bírálják a kiobbani készülő imperialista háborút, s aktuális kérdések címén az adott helyzetben teljesen irreális problémákat vetnek fel.

Néhány cikkcímet idézünk a fentiek bizonyítására. „Tallózás a valláserkölc mezejéről”, „Fővárosi tanítók fizetésügye”, „Népoktatás, valláserkölc, bűnözés”. És mint a legaktuálisabb kérdést vetik fel a teológiai szellem kizárását az iskolából, reális ismeretek nyújtását, nyugdíjúgyek és fizetések rendezését. Még a háború kitörése előtti utolsó számban is teljesen hibásan értékelik az elmúlt éveket, s

beszélnek a feladatokról. Ezt az elemzést annyira jellemzőnek tartottuk, hogy többet is idézünk belőle.

„Új és új küzdelmek” címen például név nélküli írás jelenik meg, az 1914. július 8-i számban, s az alábbi fejtegetés olvasható benne: „Vereség nem ért bennünket, de győzelmek hosszú sora jutalmazta munkánkat. Az egyesülési szabadság kivívása, az együttmaradás, az alakuláskori kevés létszám helyett ma a tanítók ezrei, s hat év alatt két fizetésrendezés.” A tanulságot pedig így fogalmazza meg a szerző: „... ezen az úton kell továbbmenni, mert a küzdelem nem volt hiábavaló. Az út legnehezebbjén már túlvagyunk”.

Az 1918-as év példányszámaira egészen más a jellemző. Ekkor a lap ismét betölti hivatását, *politikai és pedagógiai cikkeivel előkészíti a proletárforradalmat, a Magyar Tanácsköztársaságot*. Fejlécén már nem látható az általános, egyenlő és titkos választójogot követelő felhívás. Ami ekkor a lapban olvasható, az végre egészen más, az, aminek megoldása valóban összefügg a társadalmi fejlődés fő kérdéseivel.

A lap decemberi számában közlésezik a *Magyarországi Tanítók – óvónők, elemi, polgári és középiskolai tanítók – Szakszervezete* első rendes közgyűlésére szóló meghívót, melynek napirendje az alábbi:

- jelentés a munkáról és a szakszervezet megalakulásáról,
- a végleges megalakulás,
- a szakszervezet kultúrprogramja, mit kell tenni a tanítónak a köztársasági intézmények biztosítása és fejlesztése érdekében?

A Magyarországi Tanítók Szakszervezete Végrehajtó Bizottsága – mely felépítését tekintve egységes s a korabeli szakszervezeti modellt követi – határoz az Új Korszak szervezeti kérdéseiről is. Megállapodott abban, hogy a folyóirat szerkesztésével *Somogyi Bélát*, a kiadóhivatal vezetésével *Rózsa Edét*, az iroda irányításával pedig *Ember János* pécsi tanfelügyelőt bizza meg. Az adminisztrációt *Hollász Arnold* végzi. A lap kiosztását Budapesten bizalmiak intézik. Az Új Korszak költségvetéséhez havi átlagot kívánnak átutalni. A lap vidéki működési körét bizottság készíti elő. Ezt a Közalkalmazottak Országos Szövetségével és a Földmunkásokkal együttműködve akarják megoldani.

Éz a pontos és alapos szervezeti körülhatároltság indokolt. Jelzi, hogy a Tanítók Szakszervezete saját céljainak megfelelően kívánja felhasználni a lapot. A nagyobb gazdasági-politikai lehetőségek az Új Korszak számára nagyobb követelményeket, jobban megfogalmazott és egyértelműbb profilt jelentettek. Könnyítették is, nehezítették is a munkát, összeségében azonban a fejlődés irányában hatottak.

Marxista elemzést ad a tanítók gazdasági és politikai szervezkedéséről szóló írás. A szervezkedésnek két módja van – írják –, gazdasági és politikai. A gazdasági, ha békés eszközökkel dolgozott, számottevő sikert sohasem tudott elérni. A szakszervezetek azonban nem érik be kisebb-nagyobb eredményekkel. Végző céljuk a munka nélküli jövedelmek teljes megszüntetése, a társadalmi igazságosság megteremtése. Ezt csak a kapitalista termelési rend megszüntetésével, a termelőeszközök társadalmi tulajdonba vételével, kemény osztályharcban lehet elérni. Ezért csak a politikai hatalom az alkalmas eszköz a gazdasági helyzet javítására.

Nagyon jól látják a *termelés és a kultúra kapcsolatát*. A termelés nagysága az ország általános kultúrájától függ. Az európai államoknak a termelés nagysága szerinti rangsorolása egybeesik ezen országokban a kultúra elterjedésével is – írják. Az összefüggésen belül azonban kevésbé ismerték fel a kölcsönösséget és a termelés meghatározó szerepét. Ez

dialektikus felfogás hiányzik a gazdasági, politikai, illetve az ideológiai síkon folyó osztályharc megítélésénél is.

A Tanítók Szakszervezete kultúrprogramját illetően is máig érvényes gondolatokat közöl az Új Korszak. A tudás nem maradhat a kiváltságos osztály monopóliuma, fogalmazták meg. Az oktatás és nevelés hivatása önálló gondolkodásra és cselekvésre képes, a szolidaritás eszméjét átérző egyének képzése.

Meg kell újítani — olvassuk a lapban — a kiseddóvást, a népoktatást, a középiskolai, valamint a szakoktatást, az iskolakötelemek szociális védelmét, a szegény szülők tehetséges gyermekeinek állami nevelését és a felnőttek továbbképzését.

Az 1914—1918 közötti időszakot figyelembe véve az *Új Korszak csak 1918-ban volt képes betölteni hivatását*. Korabeli számaiban fellelhetők a pozitív változások követésének jelei — sajnos azonban nem mindig elég konzekvensen, a fő problémának megfelelően reagált az eseményekre. Ettől eltérő új minőségi változást csak a Tanácsköztársaság kikiáltása után tapasztalhatunk a lap tartalmát, szerkesztőinek igazi forradalmiságát illetően.

Ennek ellenére a polgári demokratikus forradalom után a magyar oktatásügy is nagy változáson ment keresztül. Kinyilatkoztatták az iskoláztatás egyenlőségét, az iskolai korhatár felemelését. Gyakorlati ismeretekkel kívánták kiegészíteni a tantervet. A fontos intézkedések közé tartozott az a törvény, amely a tanítókat fizetés és nyugdíj tekintetében állami fizetési kategóriába sorolta. E program haladó voltát nem tagadhatjuk, a következetlenséget azonban bírálunk kell. Sok alapvető rendelkezés és gyakorlat hiányzott még.

A demokratikus forradalom kiszélesítése, a szocialista forradalom feltételeinek megteremtése, a lap pozitív szerepének további erősödése attól függött, képes lesz-e a magyar munkásosztály létrehozni olyan élcsapatot, mely kivonja a munkásságot a polgári befo-lyás alól és a szocialista forradalom mellé tudja állítani a parasztságot is. 1918. november 24-én a Kommunisták Magyarországi Pártja létrejöttével megszületett ez a forradalmi vezető erő. E kor áttekintése — az Új Korszak tevékenységének további elemzése — azonban külön fejezetet kíván.

A Magyar Tanácsköztársaság alatt

A KMP megalakulásától kezdve harcolt mindenfajta oportunitizmus ellen, s programja-ként a proletáridiktatúra létrehozását kívánta megvalósítani. Ez megfelelt a konkrét történelmi helyzetnek, egybeesett a munkásosztály és minden más dolgozó érdekeivel. 1919 elejére Magyarországon elmélyült a forradalmi válság, amely lehetővé tette a szocialista forradalomért való közvetlen harcot a munkásosztály számára. Megérttek ennek objektív és szubjektív feltételei, melynek következtében *1919. március 21-én a proletariátus vette kezébe a hatalmat*, s kikiáltották a Magyar Tanácsköztársaságot.

A Közoktatásügyi Népbiztosság jogkörébe került a magyar tanügy irányítása. Óriási feladat végrehajtása várt rá. Ki kellett alakítani a szocializmus iskolarendszerét. Ez többek között a felekezeti iskolák államosítását, országos tanügyigazgatási szervezet létrehozását, új egységes oktatási intézményrendszer megteremtését, a felsőoktatás szerkezetének átala-kítását, az iskolák belső életének demokratizálását a korszerű termelés felé való nyitottsá-got s a felnőttoktatás megszervezését jelentette. Vagyis meg kellett kezdeni a volt

uralkodó osztályok művelődési monopóliumának felszámolását, a kulturális forradalom végrehajtását.

Az Új Korszak szinte újjászületett a Tanácsköztársaság kikiáltása után. *A rövid három hónap csúcspontot jelentett történetében.* Ekkor a társadalmi haladás legfontosabb kérdéseivel foglalkozik, a politikai és pedagógiai haladás élvonalában áll. Lelkesedéstől fűtött, harcoss forradalmi hangvétellel jelentkeznek szerkesztői, *Szöllősi Jenő*, majd később *Teszársz Kálmán*, akik *Somogyi Béla* közoktatásügyi államtitkári funkcióba való kinevezése után kerülnek a felelős posztra.

A cikkeket tanulmányozva már a „Hírek” és a „Mit olvassunk” rovatoknál is szembe-tűnő a változás. Helyet követelnek a tanítóknak a parlamentben. Sürgetik a demokratikus néptanács létrehozását az iskolában. Marxista könyveket ajánlanak *Varga Jenő* és *Szabó Ervin* tollából. Címük: A munka nélküli jövedelem eredete és a tőke és a munka harca. Tudósítanak arról is, hogy megalakult a kommunista tanítók csoportja.

Legfontosabb írásaikban a közoktatásügyi átszervezéséről is szólnak. Közlik a Forradalmi Kormányzótanács rendeletét arról, hogy a munkások, katonák, földművesek tanácsai veszik át a kultúra gondozását. A munkásosztály – írják – végre bevonul az iskolába. Kiemelik a tanítók szerepét, akik szerintük a dolgozó társadalom bizalmának letéteményesei az iskolában. Örömmel üdvözlik az új kultúrát, a magasabb rendű társadalmat, azt a földi boldogságot, melyet az emberek ezután teremtenek meg maguknak.

A „*Világmegváltó*” című cikkben arról szólnak, hogy új rend jött létre, a proletariátus diktatúrája. Az út ehhez a proletariátus nemzetközi egyesülésén át vezetett. Az oktatás ügye állami feladat, s a munkásosztály művelődésére minden eddiginél nagyobb gondot kell fordítani.

Riportot közölnek a jövő iskolájáról. *Ágoston Péter* népbiztos vázolja a szociálpedagógiai programot. Minden iskolának egyben napközinek is kell lenni – hangoztatja. Nemcsak a tanításról gondoskodik, hanem szórakoztatásról is. Egy másik interjú kapcsán *Balkányi Béla* beszél a *munkaiskola* perspektívájáról. A két nyilatkozatból kitűnik, hogy a „jövő iskolája” és a „munkaiskola” egy és ugyanaz.

A lapban foglalkoznak az állami gyógypedagógiai nevelőintézetek és kiegészítő iskolák szakfelügyeletével is, gyógypedagógiai tanítóképző felállításával és tantervével, a szellemi fogyatékosok megfelelő ellátásának kérdéseivel, süketnéma- és vakokat tanítók alosztályának létrehozásával. Szót emelnek a „játékiskolai tanítónők” – óvónők – szabadságának érdekében. Kiemelik, hogy a legnagyobb érték, a gyermek van rábízva, megérdemli tehát nyári pihenőjét.

Somogyi Béla ma is létező problémáról polemizál – már 1919-ben. A cikk címe: „Laikusok az iskolában”. A Forradalmi Kormányzótanács – fejti ki – nagy befolyást biztosít a munkásoknak az iskolában. Ez helyes is, szükséges is. Az ellenőrzést azonban nem lehet és nem szabad akárhogyan csinálni. A laikusoknak közvetlen beleszólása a tanítók dolgába ne legyen, sőt amíg az iskolában tartózkodik, viselkedjen megfelelően. Nagyon jól látja, hogy a hozzá nem értés – legyen bár az jószándékú – csak hátráltatná az iskolai nevelőmunkát, lejártná a tanítók tekintélyét, s csökkentené munkájuk eredményességét.

Az Új Korszak a Tanácsköztársaság alatt megjelenő utolsó számában jelentős témákat vet fel: miként szervezzenek új iskolákat, hogyan foglalkozzanak iskolai gyermekvédelemmel? S mellette ott a drámai hangvételű cikk, címe: „Meggzúnt a proletárdiktatúra”.

Az írás poétikus, megrázó, harcra buzdító. Erőt ad és feladatot is. Hitet tesz egy új rend mellett, melyhez viszonyítva a papok és földesurak uralma csak átmenetinek számít. Biztatja a tanítóságot, hogy az elkövetkező küzdelmekből vegye ki részét, s harcoljon a végső győzelemig: „lapunk zárta után értesültünk Magyarország életében beállt nagy változásról. A régi világ azonban soha többé nem tér vissza, átmenetileg jöhet akármí, Magyarországon papok, földesurak diktatúrája többé nem lesz. A tanítóság érdeke azt követelni, hogy a munkásság mellett vállaljon becsületesen részt a harcból, legyen a győzelem gyümölcseinek részese.”

*

Az Új Korszak történetét végigkísérve láthattuk, hogy a Magyar Tanácsköztársaság idején valóban a politikai és pedagógiai kérdések igazi szószólójává, tolmácsolójává vált. Írásai, például a napközis iskolákról, a tanítás melletti művelődési igények kielégítéséről, a gyógypedagógiai nevelőintézetekről ma is aktuálisak.

A munkaiskola, vagyis amit akkor értettek ezen – a termelés felé való nyitottság – korunk problémája. A Tanácsköztársaság valóra váltotta azokat a reményeket is, melyeket a lap a tanítókkal kapcsolatosan megfogalmazott, a társadalmi ranglétra magas polcára helyezve őket.

Ebben az időben alakult ki a lapban a helyes arány a politikai és pedagógiai témákat illetően. A tanítók képzése és továbbképzése, pedagógiai kérdésekben döntő szerephez juttatásuk ugyancsak fontos útmutatás számunkra.

*

Az Új Korszak vázolt tevékenysége közel két évtizedet ölel fel. A lap néha évekig nem jelent meg, ezért összefüggő kronológiáról nem beszélhetünk. A folyóiraton nyomot hagytak Magyarország történetének vérzivataros küzdelmekkel s háborúval terhes, de dicsőséges forradalmi korszakai is, melyek egy fél évszázad társadalmi, politikai, pedagógiai eseményeit tükrözik. Ez idő alatt három társadalmi rendszer, a feudalizmus, a kapitalizmus és 1919-ben átmenetileg a szocializmus váltotta egymást. A lap nem mindig szolgálta egyértelműen a haladást. Amikor a magyar munkásmozgalom apátja következett, az Új Korszak is hanyatlott, a fellendülések viszont pozitívan jelentkeztek cikkein.

Előremutató volt az 1906–1910-es években. Veszített színvonalából és nem jól szolgálta vállalt feladatát az 1912–1914-es években. 1918-ban és különösen 1919-ben a proletariátus uralmának napjaiban lángolóan forradalmi szellemű volt. Olyanná vált, amilyennek lenni kell annak az orgánumnak, amely a dolgozó nép érdekeit képviseli, harcra buzdít, megszilárdítja a jövőbe vetett hitet.

Jogosan állapíthatjuk meg tehát, hogy az Új Korszak, ha néha lassabban is, elmaradva a lehetőségektől, de segítette, szolgálta a közoktatást s ezzel az általános társadalmi haladás ügyét.⁵

⁵ 1934-ben és 1936-ban jelent meg ugyancsak Új Korszak címmel „a csehszlovákiai progresszív irányú magyar tanítók lapja”. Szerkesztője *Czabán Samu*, főmunkatársa *Ilku Pál*, a kiadás helye: Beregszász-Beregelovo. – E jelentős baloldali magyar pedagóguslapról l. *Földes Éva*: Kulturális forradalom – forradalmi kultúrpolitika a Magyar Tanácsköztársaságban. „A szent, a várt Szélvész. Tanulmányok a Tanácsköztársaság közoktatásügyéről” c. kötetben, Bp. 1970. 146–149.